

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

**щодо перевірки відповідності Конституції України
(конституційності) частини першої статті 37, частини першої
статті 94, пункту 3 частини третьої статті 135 Закону України
від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус
суддів» у редакції Закону України від 16 жовтня 2019 року
№ 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій
і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності
органів суддівського врядування», пунктів 4, 5, 6, 7, 9, 10 розділу
II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України
від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону
України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів
України щодо діяльності органів суддівського врядування»,
частин другої, третьої та четвертої статті 24, статті 28¹,
частини восьмої статті 31, частини першої статті 42, частини
третьої статті 47, частини четвертої статті 48 Закону України
«Про Вищу раду правосуддя»**

Для забезпечення конституційного порядку у сфері функціонування судової влади в Україні, гарантій незалежності суддів, доступу громадян до правосуддя та реалізації права кожного на розгляд його справи незалежним і безстороннім судом у визначені законом строки, недопущення звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод під час ухвалення нових законів або внесення змін до чинних законів,

реалізуючи повноваження, надане Верховному Суду частиною другою статті 150 Конституції України,

керуючись пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,

Пленум Верховного Суду звертається із цим поданням.

16 жовтня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» («Голос України» від 06 листопада 2019 року № 212 (7218); далі – Закон № 193-IX), який набув чинності 07 листопада 2019 року.

Закон № 193-IX покликаний, з-поміж іншого, унормувати діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя, змінити підхід до визначення кількісного складу суддів Верховного Суду. Зокрема, ним запроваджено новий порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, передбачено створення Вищою радою правосуддя Комісії з питань доброчесності та етики, унесено істотні зміни до законів України «Про судоустрій і статус суддів» і «Про Вищу раду правосуддя».

Верховний Суд постійно і послідовно дотримується позиції, що результатом судової реформи в Україні має стати впровадження та реалізація таких засад, які давали б змогу покращувати стан забезпечення судового захисту прав та свобод людини і громадянина. Для цього, безперечно, необхідні зміни, які, однак, мають передбачати неухильне дотримання норм Конституції України, перш за все стосовно забезпечення гарантій незалежності суддів.

Водночас результати аналізу Закону № 193-IX та законодавчих актів, змінених Законом № 193-IX, дають змогу стверджувати про існування в ньому певних норм, сутність, зміст і практична реалізація яких, на переконання Пленуму Верховного Суду, не відповідають Конституції України.

1. Невідповідність частини першої статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) у її взаємному зв'язку із пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX частині першій статті 6, частинам першій, п'ятій, шостій, сьомій статті 126, підпункту 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України

Щодо формування чинного складу Верховного Суду

Верховний Суд розпочав свою роботу 15 грудня 2017 року у складі 113 суддів, кількість яких згодом була збільшена до 119, усі з яких обійняли відповідні посади за результатами відкритих конкурсних процедур. Згодом було проведено ще один конкурс на заняття вакантних посад судді Верховного Суду, за результатами якого у 2019 році склад Верховного Суду було сформовано в кількості 193 суддів.

Судді Верховного Суду були обрані на посади безстроково, пройшовши всі передбачені законодавством, що регламентує порядок діяльності судів і суддів, процедури. Для гарантування незалежності судової влади під час конкурсних доборів до Верховного Суду в 2016–2017 та 2018–2019 роках було

вжито всіх можливих заходів для забезпечення процедури обрання та призначення суддів на посади відповідно до принципів прозорості, об'єктивних критеріїв здійснення судових повноважень, з акцентом на здібностях і досвіді.

Зазначене підтверджується Висновком Ради Європи «Про відповідність процедури добору та призначення суддів Верховного Суду в Україні стандартам Ради Європи», затвердженим 08 квітня 2019 року.

Отже, кожен суддя Верховного Суду, призначений відповідно до Конституції України та інших правових актів, отримав у такий спосіб свої конституційні повноваження й легітимність.

Щодо скорочення кількості суддів Верховного Суду

Згідно із частиною першою статті 126 Конституції України незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

Законом № 193-ІХ унесено зміни до частини першої статті 37 Закону, у результаті чого норму цієї частини статті викладено в такій редакції:

«До складу Верховного Суду входять судді у кількості **не більше ста**».

Відповідно до пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-ІХ кількість посад у кожному з касаційних судів у складі Верховного Суду визначається з урахуванням вимог цього Закону щодо палат, які обов'язково створюються в касаційному суді, порядку формування Великої Палати Верховного Суду та з урахуванням інших визначених законом вимог.

Прийняття таких змін призвело до зменшення визначеної Законом граничної кількості суддів Верховного Суду удвічі, оскільки до внесення відповідних змін кількість суддів Верховного Суду на могла перевищувати двохсот.

Станом на день набрання чинності Законом № 193-ІХ фактична кількість суддів Верховного Суду – 192 судді.

Отже, реалізація норми частини першої статті 37 Закону означає звільнення з посади судді Верховного Суду принаймні близько половини діючих суддів.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 193-ІХ визначено порядок приведення фактичної чисельності суддів Верховного Суду до граничної чисельності, установлені частиною першою статті 37 Закону.

Цього зменшення передбачається досягти таким чином:

1) Вища кваліфікаційна комісія суддів України протягом двох місяців з дня формування її нового складу проводить відбір суддів до касаційних судів

у складі Верховного Суду із числа суддів відповідних касаційних судів Верховного Суду за критеріями професійної компетентності, етики та добросовісності (пункт 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX);

2) судді касаційних судів у складі Верховного Суду продовжують здійснювати правосуддя у межах повноважень, визначених процесуальним законом, до моменту прийняття відповідного рішення Вищою радою правосуддя (пункт 6 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX);

3) судді Верховного Суду, які не пройшли процедуру відбору, передбачену пунктом 5 цього розділу, продовжують здійснювати правосуддя у межах повноважень, визначених процесуальним законом, лише до моменту прийняття відповідного рішення Вищою радою правосуддя; останнім днем роботи судді Верховного Суду, який не пройшов процедуру відбору, передбачену пунктом 5 цього розділу, є дата, зазначена у рішенні Вищої ради правосуддя (пункт 6 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193);

4) судді Верховного Суду, які не пройшли процедуру відбору, передбачену пунктом 5 цього розділу, можуть бути переведені до відповідних апеляційних судів з урахуванням рейтингу, сформованого за результатами відбору (пункт 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193).

Отже, для суддів, які не пройдуть відбір, передбачається невизначена процедура припинення повноважень зі здійснення ними правосуддя у Верховному Суді.

Наведені вище підстави, порядок і процедура припинення повноважень суддів Верховного Суду вважаємо такими, що суперечать перш за все частині першій статті 126 Конституції України, яка гарантує незалежність і недоторканність судді, оскільки вони не відповідають засадам незалежності суддів, зміст яких розкривається в рішеннях Конституційного Суду України та в міжнародно-правових, у першу чергу європейських, актах.

Абзацом п'ятим преамбули Конституції України підтверджено, зокрема, європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського курсу України. Виходячи із цього, поняття, якими оперує Конституція України, мають розумітися з урахуванням усталених європейських цінностей, відображених, у тому числі, в актах Європейського Союзу та його органів.

Так, згідно з рішенням Суду Справедливості Європейського Союзу в справі № C-192/18 «Commission v. Poland» («Комісія проти Польщі») «відповідно до усталеної судової практики необхідна захищеність суддів від будь-якого зовнішнього втручання чи тиску вимагає певних гарантій, які є належними для захисту осіб, що мають завдання вирішувати спори, наприклад гарантій проти усунення з посади. Принцип незмінюваності вимагає, зокрема, щоб судді могли залишатися на посаді за умови, що вони не досягли обов'язкового пенсійного віку або до закінчення терміну їх повноважень, якщо такі повноваження обмежено певним строком.

У пункті 2 Висновку № 18/2015 від 16 жовтня 2015 року Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» зазначено: «Незважаючи на те, що принцип «поділу влади» прийнятий усіма державами – членами, останніми роками мали місце конфліктні та напружені ситуації, які викликають занепокоєння. Наприклад, у деяких державах нова політична більшість поставила під сумнів положення суддів, які вже обіймали свої посади».

Як продовження наведеної загальної тези, у пункті 44 цього ж Висновку сформульовано таку позицію: «Рішення, які знищують основні гарантії незалежності органів правосуддя, є неприйнятними, навіть якщо вони замасковані. Наприклад, нова парламентська більшість і уряд не мають вирішувати питання про призначення або термін повноважень суддів, які вже були призначені в законному порядку. Безперервність перебування судді на посаді може бути поставлено під сумнів, якщо суддя був притягнений до дисциплінарної відповідальності або набрав законної сили вирок, винесений у встановленому законом порядку стосовно певного судді».

Венеційська комісія в Попередньому висновку № 966/2019 «Про проєкт закону щодо реформи Верховного Суду Справедливості Молдавської Республіки та Офісу прокурора», ухваленому на 120-му пленарному засіданні (Венеція, 11–12 жовтня 2019 року) від 14 жовтня 2019 року CDL-AD (2019) 020, також зауважила, що одним із ключових аспектів незалежності суддів є принцип їх незмінюваності, відповідно до якого суддя, незалежно від того, призначений чи обраний, повинен мати гарантовану посаду до обов'язкового пенсійного віку або до закінчення терміну повноважень (Рекомендація (94) 12 Комітету Міністрів з питань незалежності, ефективності та ролі суддів; ухвалено Комітетом Міністрів 13 жовтня 1994 року на 518-му засіданні депутатів–міністрів). Подібні принципи закріплено й в інших міжнародних

документах, що встановлюють міжнародні стандарти щодо незалежності судової влади, таких як Висновок № 1 (2001) КРЄС щодо стандартів незалежності судової влади та незмінності суддів.

Згідно з Рекомендацією CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленою 17 листопада 2010 року, «строк перебування суддів на посаді має визначатися законом. Призначення на посаду на постійній основі слід припиняти лише у випадках значного порушення дисциплінарних або кримінальних положень, визначених законом, або якщо суддя більше не здатний виконувати суддівські функції. Достроковий вихід судді у відставку має бути можливим лише на прохання цього судді або у зв'язку зі станом здоров'я ... Суддя не може отримати нове призначення або бути переведеним на іншу суддівську посаду без його згоди на це, крім випадків, коли щодо нього вживаються дисциплінарні стягнення або здійснюється реформування в організації судової системи».

Отже, принцип незалежності і недоторканності судді, установлений частиною першою статті 126 Конституції України, включає і принцип незмінюваності судді, гарантії проти усунення з посади. Порушення цього принципу і гарантій, яке допущено в частині першій статті 37 Закону у її взаємному зв'язку із пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX є порушенням частини першої статті 126 Конституції України.

Як зазначено вище, у Висновку № 18/2015 від 16 жовтня 2015 року КРЄС «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» принцип незмінюваності судді, гарантії проти усунення його з посади пов'язаний з принципом «поділу влади».

Такий висновок кореспондує позиції Конституційного Суду України, сформульованій, зокрема, у Рішенні від 03 червня 2013 року № 3-пр/2013: «Положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом статусу суддів та їх професійної діяльності, пов'язані з принципом поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади».

Отже, частина перша статті 37 Закону у її взаємному зв'язку з пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX, якими передбачено звільнення суддів Верховного Суду зі своїх посад, означає втручання органу законодавчої влади у склад законно сформованого

конституційного органу судової влади, суперечать також частині першій статті 6 Конституції України, відповідно до якої державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Міжнародний стандарт незмінюваності суддів утілено в частинах п'ятій, шостій, сьомій статті 126 Конституції України.

Відповідно до частини п'ятої статті 126 Конституції України суддя обіймає посаду безстроково. При цьому частини шоста і сьома цієї статті містять вичерпний перелік підстав звільнення та припинення повноважень судді.

Згідно із частиною шостою статті 126 Конституції України підставами для звільнення судді є: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Також згідно з підпунктом 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України підставою для звільнення з посади судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», є виявлення за результатами оцінювання, що здійснюється в порядку, визначеному законом, невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання.

Крім підстав для звільнення ця ж стаття у частині сьомій визначає вичерпний перелік з п'яти підстав для припинення повноважень судді: 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років; 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави; 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним; 4) смерті судді; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Ураховуючи наведене, будь-яке позбавлення повноважень судді щодо здійснення правосуддя може бути здійснено виключно з підстав, передбачених у Конституції України.

Водночас припинення повноважень суддів Верховного Суду щодо здійснення правосуддя, передбачене наведеними вище законодавчими положеннями, не охоплюється жодною з підстав, регламентованих частинами шостою та сьомою статті 126 Конституції України, та суперечить частині п'ятій статті 126 Конституції України.

Таким чином, частина перша статті 37 Закону у її взаємному зв'язку з пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX не відповідає також частинам п'ятій, шостій та сьомій статті 126 Конституції України.

2. Невідповідність частини першої статті 37 Закону в її взаємному зв'язку з пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX частинам першій та другій статті 55 Конституції України

Відповідно до частини першої статті 55 Конституції України права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Щодо цього Конституційний Суд України в пункті 1 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року № 9-зп зауважив:

«Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод».

Верховому Суду на момент його створення було передано 77 227 нерозглянутих справ від Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів (деякі з них ще з 2011 року). Щодня до Верховного Суду надходить у середньому 360 справ. Усього за період з 15 грудня 2017 року по 01 вересня 2019 року Верховний Суд ухвалив 154 189 рішень, якими завершено розгляд. Станом на 01 вересня 2019 року залишок нерозглянутих скарг і заяв становив 63 071.

З огляду на навантаження кожного судді Верховного Суду скорочення кількості суддів Верховного Суду до ста (як це передбачено підпунктом 1 пункту 1 розділу I Закону № 193-IX) призведе до того, що Верховний Суд буде не в змозі вчасно розглядати справи, а вони накопичуватимуться. Це означає, що право громадян на доступ до суду не буде забезпечене повною мірою.

За усталеною практикою Європейського суду з прав людини, справи про цивільні права та обов'язки осіб, а також справи про кримінальне обвинувачення мають бути розглянуті в суді впродовж розумного строку. Порушення такого обов'язку є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом). Така практика відображена в численних рішеннях зазначеного Суду (наприклад, справи «Буров проти України» (заява № 14704/03) від 17 березня 2011 року, «Орлов проти України» (заява № 5842/05) від 15 грудня 2011 року)).

Отже, принцип доступу до суду, закріплений у частинах першій та другій статті 55 Конституції України, у світлі практики Європейського суду з прав людини включає і принцип розгляду судових справ у розумний строк.

Водночас надмірне навантаження на Верховний Суд, яке буде спричинено реалізацією зазначених вище законодавчих положень, матиме наслідком і порушення цього принципу, оскільки створюються об'єктивні передумови для порушення права на розгляд справи упродовж розумного строку, що заперечує саму сутність права на справедливий судовий розгляд.

Тому положення частини першої статті 37 Закону у її взаємному зв'язку з пунктами 4–7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX не відповідають частинам першій та другій статті 55 Конституції України.

3. Невідповідність пункту 3 частини третьої статті 135 Закону в редакції Закону 193-IX частині першій статті 126 Конституції України

02 червня 2016 року прийнято Закон, яким встановлено, що суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за вислугу років; перебування на адміністративній посаді в суді; науковий ступінь; роботу, що передбачає доступ до державної таємниці. При цьому згідно з пунктом 3 частини третьої статті 135 Закону в редакції на момент прийняття, базовий розмір посадового окладу судді Верховного Суду становив 75 прожиткових

мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

Однак підпунктом 15 пункту 1 розділу I Закону № 193-IX внесено зміни до пункту 3 частини третьої статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими зменшено базовий розмір посадового окладу судді Верховного Суду з 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, до 55.

Таким чином, указаний законодавчий акт суттєво зменшив базовий посадовий оклад судді Верховного Суду, що є істотним порушенням закріплених Конституцією України гарантій незалежності суддів.

У Рішенні Конституційного Суду України від 04 грудня 2018 року № 11-р/2018 абсолютно чітко наголошено, що *«зменшення органом законодавчої влади розміру посадового окладу судді призводить до зменшення розміру суддівської винагороди, що, у свою чергу, є посяганням на гарантію незалежності судді у виді матеріального забезпечення та передумовою впливу як на суддю, так і на судову владу в цілому»*.

Конституційний Суд України в рішенні від 03 червня 2013 року № 3-рп/2013 констатував, що будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі щодо неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права людини і громадянина на захист праві свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права.

Запропоновані зміни не відповідають практиці Конституційного Суду України, порушують принципи незалежності суддів.

Міжнародні документи з питань статусу та незалежності суддів, зокрема Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція з незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік), Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року), Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року), Європейський статут судді (ухвалений Європейською асоціацією суддів у 1993 році), Європейська хартія щодо статусу суддів (10 липня 1998 року), Всесвітня (Універсальна) хартія судді (схвалена Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 року, Тайбей (Тайвань)), – закріплюють єдиний підхід щодо отримання суддею *достатньої*

винагороди для забезпечення своєї економічної незалежності. Винагорода не повинна залежати від результатів роботи судді та скорочуватися під час усього строку повноважень. Рівень суддівської винагороди встановлюється, щоб захистити суддів від тиску, спрямованого на здійснення впливу на їх рішення, а ще загальніше – на їх поведінку в рамках здійснення правосуддя, тим самим підриваючи їх незалежність і безсторонність.

Положення частини другої статті 130 Конституції України передбачають, що розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій. Питання винагороди має первинне конституційне регулювання, що зумовлює законність дій парламенту згідно зі статтею 19 Конституції України. Законотворча діяльність парламенту повинна здійснюватися в повній відповідності до принципу конституційності, а також принципу верховенства права (частини перша і друга статті 8 Конституції України).

Міжнародні рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи стосовно незалежності судді визначають європейські стандарти в контексті визначення оплати праці судді, що є необхідним для дотримання, захисту й утвердження незалежності суддів з метою зміцнення верховенства права (пункт 54 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року), а саме оплата праці судді повинна відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення. Мають існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці. Для захисту оплати праці суддів від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення.

Згідно з Європейською хартією про статус суддів (далі – Європейська хартія) рівень винагороди, що виплачується суддям за виконання їх професійних обов'язків, повинен бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їх рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість. Венеційська комісія щодо законопроєкту «Про судоустрій та статус суддів в Україні» вказала, що проєкт закону має заборонити будь-яке зменшення зарплати суддів протягом строку перебування на посаді, окрім накладення матеріальних санкцій на суддю (пункт 74 Висновку № 401/2006), які встановлюються за дисциплінарні правопорушення.

Європейські стандарти, які містяться у рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, Венеційської комісії та Європейської хартії вказують на необхідність визнання державами-членами Ради Європи ролі належної винагороди, гідної суддівській професії для захисту від тиску та впливу на суддівську діяльність.

У результаті внесених законодавчих змін посадовий оклад судді буде зменшено, що призведе до зменшення суддівської винагороди, а отже, і до зниження досягнутого рівня гарантій незалежності суддів. Таке зменшення винагороди порушує вимоги якості закону (достатньої зрозумілості й передбачуваності національного права при його застосуванні), а отже, й законності очікувань, що є проявом верховенства права.

Характеристика легітимних (законних) очікувань поєднує в собі: 1) їх законність, яка зумовлена реалізацією особою належного їй суб'єктивного права; 2) їх обґрунтованість, тобто зумовлену законом раціональність сподівань учасників суспільних відносин. Якраз останнє має надзвичайно важливе значення для суддів, які обмежені у праві заробляти додаткові матеріальні блага, а також для нарахування пенсій суддів.

Конституційний Суд України вказав на необхідність забезпечення державою належного матеріального утримання суддів, яке відповідає його гідному статусу. Зокрема, Суд охарактеризував щомісячне довічне грошове утримання як особливу форму соціального забезпечення суддів, зміст якої полягає у гарантованій державою щомісячній звільненій від сплати податків грошовій виплаті, що слугує забезпеченню належного матеріального утримання суддів, у тому числі після звільнення від виконання обов'язків судді; щомісячне довічне грошове утримання судді у встановленому розмірі спрямоване на забезпечення гідного його статусу життєвого рівня, оскільки суддя обмежений у праві заробляти додаткові матеріальні блага; особливість щомісячного довічного грошового утримання полягає у правовому регулюванні, а також у джерелах його фінансування (абзаци п'ятий, шостий і сьомий пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

Таким чином, зменшення нарахування суддівської винагороди не відповідає принципу передбачуваності та законним очікуванням особи на належне матеріальне забезпечення гідного суддівського статусу. Держава не здійснює свій позитивний обов'язок забезпечити відповідні гарантії отримання винагороди суддями, які б відповідали гідності їхньої професії та не

допускали впливу на їхню діяльність і гарантували незалежність судді у його діяльності (частина перша статті 126 Конституції України).

Пленум Верховного Суду вважає, що підпункт 15 пункту 1 розділу I Закону 193-ІХ, яким унесено зміни до пункту 3 частини третьої статті 135 Закону щодо зменшення базового розміру посадового окладу судді Верховного Суду, пункт 3 частини третьої статті 135 Закону в редакції Закону 193-ІХ суперечить частині першій статті 126 Конституції України.

4. Невідповідність пункту 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-ІХ частині першій статті 126 та частині першій статті 131 Конституції України

Пунктом 9 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 193-ІХ передбачено, що протягом шести років з дня набрання чинності цим Законом Комісія з питань доброчесності та етики уповноважена притягувати суддю Верховного Суду до відповідальності за: 1) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 2) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Відповідно до частини восьмої статті 109 Закону вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, а також порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна є підставою для застосування до судді дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.

З метою виконання вказаних повноважень Комісія з питань доброчесності та етики набуває статусу Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), що, ймовірно, передбачає її віднесення до органів суддівського врядування та наділяє особливим статусом.

Важливим аспектом забезпечення незалежності суддів є функціонування на національному рівні ефективної системи їх дисциплінарної відповідальності. Зокрема, принципово важливим є однозначне розуміння місця, ролі та значення згаданих органів у системі органів державної влади, доцільність їх одночасного функціонування з метою виконання завдань щодо забезпечення дисциплінарної відповідальності судді та звільнення його

з посади. У контексті цього слід наголосити, що лише ВРП як конституційний орган має бути вповноважена на узгодження та вирішення основних питань життєдіяльності судової влади.

Крім того, ураховуючи євроінтеграційні прагнення України, важливо оцінити положення національного законодавства щодо правового статусу й повноважень Комісії з питань доброчесності та етики на предмет їх відповідності міжнародним стандартам.

Положеннями міжнародних правових актів (а саме: пункту 38 Висновку № 1 (2001) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів; пункту 1.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року; пункту 9 Київських рекомендацій ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (Київ, 23-25 червня 2010 року); пунктів 48, 49 Доповіді Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) «Європейські стандарти в сфері судочинства – систематичний огляд» (3 жовтня 2008, CDL-JD (2008) 002); пункту 26 Монреальської універсальної декларації щодо незалежності правосуддя (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік); пункту 71 Висновку № 3 (2002) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності (Страсбург, 19 листопада 2002 рік) та інших) наголошується, що дисциплінарна справа проти будь-якого судді повинна розглядатися лише незалежним органом, що використовує процедури, які повною мірою гарантують права захисту. Такий орган має бути незалежним від виконавчої та законодавчої гілок влади, функціонувати у складі, де більшість членів – судді, обрані іншими суддями. Належним методом гарантування суддівської незалежності є наділення такого органу конституційними гарантіями щодо його складу, повноважень та автономії.

Комісія з питань доброчесності та етики складатиметься з: 1) трьох членів ВРП; 2) трьох осіб із числа міжнародних експертів. Такий склад органу, уповноваженого на притягнення судді Верховного Суду до дисциплінарної відповідальності за вчинення діянь, що є підставою для звільнення його з посади, не відповідає міжнародним стандартам правосуддя.

У цьому контексті особливої уваги заслуговують висновки Венеційської комісії щодо внесення змін до Конституції України в частині правосуддя, зокрема Проміжний висновок № 803/2015 «Щодо запропонованих змін до

Конституції України в частині правосуддя» від 24 липня 2015 року та Висновок № 803/2015 «Щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя, затвердженого Конституційною комісією 04 вересня 2015 року» від 26 жовтня 2015 року. Так, Венеційська комісія підкреслює, що з метою досягнення справжньої незалежності судової системи, ухвалення всіх рішень стосовно суддівської кар'єри (підвищення по службі, переведення до іншого суду, звільнення з посади) має здійснювати ВРП, а не політичний інститут. Венеційська комісія наполегливо рекомендувала закріпити в Конституції положення про те, що в межах вирішення питань щодо кар'єри суддів ВРП має право не лише «ухвалювати рішення про звільнення судді з посади», а й приймати інші рішення стосовно них.

Оскільки абзацом п'ятим преамбули Конституції України підтверджена, зокрема, європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського курсу України, то поняття, якими оперує Конституція України, мають розумітися з урахуванням усталених європейських цінностей, відображених, у тому числі, в зазначених європейських актах.

Наприклад, положення пункту 3 частини першої статті 131 Конституції України, відповідно до якого ВРП розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора, слід розуміти таким чином, що «відповідний орган» є органом, створеним самою ВРП із числа своїх членів, який діє як складова ВРП. Саме за такого розуміння пункт 3 частини першої статті 131 Конституції України узгоджуватиметься з принципом незалежності судді, встановленим частиною першою статті 126 Конституції України, забезпечувати який і покликана ВРП.

Відповідно до такого розуміння, частиною другою статті 26 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено, що для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів ВРП утворює Дисциплінарні палати із числа членів ВРП. Іншими словами, Дисциплінарна палата не є чимось зовнішнім по відношенню до ВРП, а діє в її складі і виконує визначені законом функції ВРП. Отже, притягнення судді до відповідальності здійснюється самою ВРП – первісне рішення приймається ВРП у складі Дисциплінарної палати (як складовою ВРП), а в разі оскарження цього рішення остаточне рішення приймається ВРП у повному складі.

Отже, повноваження Дисциплінарної палати є похідними від повноважень ВРП, у складі якої і діє Дисциплінарна палата як орган ВРП.

Натомість пунктом 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193 передбачено наділення Комісії з питань доброчесності та етики,

яка не є органом ВРП та не діє в її складі, повноваженнями Дисциплінарної палати, а тому і конституційними повноваженнями ВРП, які належать їй відповідно до частини першої статті 131 Конституції України.

Варто звернути увагу, що Конституційний Суд України в рішенні від 21 травня 2002 року у справі № 9-рп/2002 зазначив, що «відповідно до пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України тільки Вища рада юстиції має виключне конституційне повноваження вносити подання про звільнення суддів з посади і що будь-яких застережень чи обмежень у реалізації цього повноваження Конституція України не передбачає». Хоча відповідний конституційний орган на час прийняття цього рішення мав назву «Вища рада юстиції», висновок про те, що повноваження відповідного конституційного органу належать тільки цьому органу, залишається актуальним.

Ураховуючи наведене, пункт 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193 не відповідає частині першій статті 126 та частині першій статті 131 Конституції України.

5. Невідповідність частини першої статті 94 Закону в редакції Закону № 193-ІХ частині першій статті 126 Конституції України

Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККС) за своїм правовим статусом є органом суддівського врядування, відповідальним за кадрове забезпечення суддівського корпусу, зокрема за порядок добору кандидатів для призначення на посаду судді, внесення рекомендації про призначення кандидата на посаду судді, проведення кваліфікаційного оцінювання та прийняття рішення про підтвердження або непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному судді тощо.

Зважаючи на правовий статус ВККС, порядок формування цього органу, його кількісний та якісний склад мають відповідати положенням Конституції України, що гарантують незалежність судової влади, та міжнародним стандартам у цій сфері.

Положеннями міжнародних правових актів (а саме: пунктом 1.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року; пунктом 45 Висновку № 1 (2001) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів; пунктами 14–18 Висновку № 10 (2007) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства від

21–23 листопада 2007 року; пунктами 37, 108, 120 Спільного висновку Європейської комісії «За демократію через право» та Директорату з технічного співробітництва Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 18 жовтня 2010 року; пунктом 6.4 Резолюції 1862 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 26 січня 2012 року; пунктами 60, 62, 68 Звіту про ситуацію стосовно судової влади та суддів в державах-членах Ради Європи (оновлена версія № 2 (2015), прийнята в рамках 16-го пленарного засідання Комітету Міністрів Ради Європи від 14–16 жовтня 2015 року)) передбачено вимоги до органу, відповідального за добір та призначення суддів, вирішення питань суддівської кар'єри тощо. Так, європейськими стандартами встановлено, що склад та порядок формування такого органу має враховувати дві складові: 1) більшість членів такого органу повинні бути суддями; 2) судді – члени цього органу мають бути обрані іншими суддями.

Оскільки абзацом п'ятим преамбули Конституції України підтверджено, зокрема, європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського курсу України, то поняття, якими оперує Конституція України, мають розумітися з урахуванням усталених європейських цінностей, відображених, у тому числі, в зазначених європейських актах.

Відповідно принцип незалежності судді, гарантований частиною першою статті 126 Конституції України, слід розуміти таким чином, що добір та призначення суддів, вирішення питань суддівської кар'єри тощо має здійснюватися органом, який відповідає зазначеним вище вимогам, тобто: 1) більшість членів такого органу повинні бути суддями; 2) судді – члени цього органу мають бути обрані іншими суддями.

При цьому вимоги щодо якісного складу такого органу не є самоціллю, адже вони мають на меті сприяти забезпеченню незалежності суддів, зокрема, у контексті її принципової автономності в системі розподілу влади та недопустимості впливу законодавчої та виконавчої гілок на судову владу в процесі формування суддівського корпусу. Тобто такі вимоги диктуються принципом незалежності судді, гарантованим частиною першою статті 126 Конституції України.

Натомість положеннями статті 94 Закону в редакції після змін, унесених Законом № 193-ІХ, передбачено, що до складу ВККС входять дванадцять членів, які призначаються ВРП. Будь-якої вимоги щодо якісного складу ВККС у складі більшості суддів, які обираються самими суддями, не передбачено.

Водночас у попередній редакції статті 94 Закону передбачалося функціонування ВККС у складі шістнадцяти членів, вісім з яких обиралися з'їздом суддів України із числа суддів або суддів у відставці.

Ураховуючи наведене, Пленум Верховного Суду вважає, що положення статті 94 Закону є такими, що не відповідають частині першій статті 126 Конституції України.

6. Невідповідність статті 28-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» частині першій статті 126, частині першій статті 131 Конституції України

Відповідно до частини першої статті 131 Конституції України в Україні діє ВРП, яка: 1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів; 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого; 9) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

У зв'язку з прийняттям Закону № 193-IX створено новий колегіальний орган, який діє при ВРП та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів ВРП та членів ВККС, – Комісію з питань доброчесності та етики.

Відповідно до статті 28-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» основними завданнями Комісії є:

1) оцінка відповідності члена або кандидата (під час спеціальної перевірки) до складу ВРП та ВККС принципам добросовісності та етичних норм судді, які є невід'ємною складовою професійної етики члена ВРП, ВККС та контролю за прозорістю діяльності ВРП та ВККС;

2) затвердження висновків про невідповідність встановленим законом вимогам кандидатів на посаду члена ВРП до обрання (призначення) їх на посаду, що перешкоджає призначенню їх на відповідну посаду;

3) внесення подання щодо звільнення члена ВРП з посади з підстав, визначених пунктами 3–6 частини першої статті 24 цього Закону;

4) внесення подання щодо звільнення члена ВККС з підстав, визначених пунктами 3–6 частини першої статті 96 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

5) сприяння врахуванню членами ВРП, ВККС громадської думки під час виконання покладених на них завдань;

6) здійснення моніторингу інформації про суддів Верховного Суду з метою виявлення дисциплінарних порушень, грубого або систематичного нехтування суддею своїми обов'язками, його несумісності зі статусом судді чи його невідповідності займаній посаді, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Отже, наділення іншого, ніж ВРП, суб'єкта повноваженнями, якими згідно зі статтею 131 Конституції України може бути наділена винятково ВРП, свідчить про невідповідність статті 28-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» частині першій статті 131 Конституції України.

Крім того, як доведено вище, принцип незалежності судді, гарантований частиною першою статті 126 Конституції України, слід розуміти таким чином, що добір та призначення суддів, вирішення питань суддівської кар'єри тощо має здійснюватися органом, який відповідає зазначеним вище вимогам, тобто: 1) більшість членів такого органу повинні бути суддями; 2) судді – члени цього органу мають бути обрані іншими суддями.

Комісія з питань доброчесності та етики вказаним вимогам не відповідає. Зазначене свідчить і про невідповідність статті 28-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» частині першій статті 126 Конституції України.

7. Невідповідність частин другої, третьої та четвертої статті 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та пункту 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-IX частині другій статті 131 Конституції України

Відповідно до частини другої статті 131 Конституції України ВРП складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Конституція України прямо не визначає суб'єктів звільнення з посади члена ВРП. Отже, суб'єктами звільнення з посади члена ВРП є суб'єкти обрання (призначення) члена ВРП, оскільки Конституцією України не встановлене інше.

Припущення, ніби законом може бути визначений певний орган (органи), наділений повноваженням звільняти члена ВРП, відмінний від суб'єктів обрання (призначення) члена ВРП, означав би зміну законом встановленого Конституцією України способу формування складу ВРП, бо внаслідок звільнення з посади члена ВРП змінюється склад цього конституційного органу.

Усупереч частині другій статті 131 Конституції України частинами другою та третьою статті 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено, що в певних випадках рішення про звільнення члена ВРП ухвалює ВРП, а в інших – приймається за поданням Комісії з доброчесності та етики на спільному засіданні ВРП і Комісії з питань доброчесності та етики. При цьому в останньому випадку рішення про звільнення члена ВРП вважається прийнятим, якщо подання не буде відхилене на спільному засіданні ВРП та Комісії з питань доброчесності та етики більшістю голосів учасників засідання за умови, що за це проголосувало принаймні два міжнародні експерти – члени Комісії з питань доброчесності та етики. Частиною четвертою статті 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» встановлено, що член ВРП, стосовно якого ВРП розглядається питання про звільнення з посади або внесення подання про звільнення з посади, не бере участі в голосуванні щодо такого рішення.

Слід підкреслити, що відповідно до частини третьої статті 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» рішення приймається на спільному засіданні ВРП й Комісії з питань доброчесності та етики.

Отже, для прийняття відповідного рішення щодо звільнення члена конституційного органу фактично передбачено створення неконституційного органу, який складається із членів ВРП й членів Комісії з питань доброчесності та етики. Зазначене не відповідає частині другій статті 131 Конституції України.

Із таких самих причин не відповідає частині другій статті 131 Конституції України і пункт 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193-ІХ. Цим пунктом передбачена можливість звільнення члена ВРП Комісією з питань доброчесності та етики, а не суб'єктами обрання

(призначення) члена ВРП, як це впливає із частини другої статті 131 Конституції України.

8. Невідповідність частини восьмої статті 31, частини першої статті 42, частини третьої статті 47, частини четвертої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» частині першій статті 8, частині першій статті 126 Конституції України

Не відповідає засадам незалежності судді частина перша статті 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», якою передбачено, зокрема, що підставою для початку дисциплінарного провадження є самостійне виявлення членами ВРП з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення суддею дисциплінарного проступку, оскільки це може призвести до використання неперевіреної інформації з анонімного джерела для початку дисциплінарного провадження, а отже, ставить суддю в уразливе становище.

Ця сама норма передбачає, що дисциплінарне провадження стосовно судді може бути розпочато на підставі анонімного звернення.

Вважаємо, що такі положення запроваджують інструменти тиску на суддів, що неприйнятно.

Зокрема, існування персоналізованої скарги є гарантією незалежності судді від безпідставних скарг щодо його діяльності та гарантією того, що суддям не будуть створювати неправомірні перешкоди в здійсненні правосуддя.

Механізм анонімних звернень може бути інструментом безпідставного переслідування, цькування та залякування судді.

Крім того, частиною третьою статті 47 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено: «У разі відсутності судді, скаржника розгляд дисциплінарної справи здійснюється Дисциплінарною палатою без їх участі за виключенням випадків, коли суддя не був повідомлений або повідомлений з порушенням частини четвертої статті 48 цього Закону». Розгляд дисциплінарного провадження без участі судді, при цьому без підтвердження отримання ним повідомлення про виклик, а також за наявності поважних причин такої відсутності, порушує засади незалежності судді, змагальності та створює умови безпідставного притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Такі законодавчі зміни встановлюють широкі межі розсуду Дисциплінарної палати, що може призвести до протиправних дій чи помилок, створити правове підґрунтя для свавілля. Поняття «свавільність» має на увазі

розсуд, що характеризується відсутністю критеріїв, які повинні регулювати такий розсуд. Такий підхід зумовлює необхідність забезпечення правової визначеності та передбачуваності, а відтак, і стабільності суспільних відносин. Особа, аби бути повноправним членом суспільства і повністю реалізовувати своє право на вільний розвиток особистості, повинна мати змогу вивіряти свої дії та вчинки, передбачати їх наслідки.

Конституційний Суд України в Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 зазначив: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення).

Тобто принцип правової визначеності як елемент принципу верховенства права вимагає законодавчого запобігання свавільного втручання органів публічної влади в межах вільного розсуду у права, свободи і законні інтереси особи. Із цією метою держава повинна впроваджувати та дотримуватися правових (справедливих) процедур, які забезпечують справедливе ставлення до особи.

Так, у рішенні Європейського суду з прав людини від 20 жовтня 2011 року у справі *«Рисовський проти України»* (у пункті 71) зазначено: «Державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків....Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються...»

З метою уникнення протиправності дій, помилок та недопущення свавілля в результаті наділення широкими межами розсуду органів влади, держава повинна за допомогою правової (справедливої) процедури встановити чітку послідовність дій проведення перевірки обставин, що можуть свідчити про вчинення суддею дисциплінарного проступку, із зазначенням способів та методів її здійснення, підстав, порядку, форми та строків такої діяльності, а не з будь-якого джерела, як передбачено новими законодавчими змінами. Правова (справедлива) процедура є складовою принципу законності та верховенства права і передбачає правові вимоги до належного прийняття актів органами публічної влади.

Формула «справедливої процедури», яка міститься у статті 129 Конституції України й кореспондує зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, поширюються як на процесуальне судочинство, так і на правові процедури, яких повинні дотримуватися суб'єкти владних повноважень під час прийняття відповідних актів стосовно прав, свобод та законних інтересів особи.

Мета правової (справедливої) процедури захистити особу від свавілля суб'єктів владних повноважень. Саме правова (справедлива) процедура наповнює зміст діяльності владних органів, визначає принципи і правила здійснення ними меж розсуду, таким чином, встановлює обмеження щодо них та запобігає їхньому свавільному застосуванню.

Критеріями такої правової (справедливої) процедури здійснення дисциплінарного провадження щодо судді за аналогією можуть виступати гарантовані статтею 129 Конституції України основні засади судочинства. Зокрема, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, спрямовані на забезпечення здійснення справедливого вирішення справи. Вказані конституційні засади обумовлюють право особи, яка підозрюється, знати конкретну (а не анонімну) особу, яка обвинувачує суддю у чомусь, а також право почути її для надання нею відповідних доказів, щоб довести перед дисциплінарним органом їх переконливість та забезпечити змагальність сторін, з метою забезпечення справедливого ставлення до особи.

Рівень процедурної точності повинен бути пропорційним до важливості тих прав, які зачіпаються, що забезпечує індивідуальний і справедливий підхід до особи саме через здійснення гарантованих процедурних прав.

Частиною четвертою статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено скорочення строку повідомлення судді про засідання Дисциплінарної палати із 7 до 3 днів. При цьому виключено положення (зокрема, частини першої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), яке дозволяє члену Вищої ради правосуддя здійснювати попередню перевірку. Тобто в судді не будуть витребувати пояснення та його за 3 дні до засідання Дисциплінарної палати буде повідомлено про розгляд справи стосовно нього.

Тобто відсутність судді на засіданні Дисциплінарної палати з будь-яких причин, навіть і дуже поважних (відповідно до редакції частини третьої статті 47 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), не перешкодить

розгляду відкритої стосовно цього судді дисциплінарної справи за тієї умови, що його повідомлено за три дні до засідання. Неможливість належним чином підготуватися та взяти участь у розгляді своєї справи на засіданні Дисциплінарної палати може негативно позначитися на здатності судді ефективно захищатися від висунутих проти нього звинувачень і зробить суддю вразливим до необґрунтованих переслідувань. Зазначене підриває принцип незалежності й недоторканності судді, тобто суперечить частині першій статті 126 Конституції України.

Не відповідає засадам незалежності судді й частина восьма статті 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», якою запроваджено закороткі строки тривалістю три дні для надання пояснень від суддів. Неможливість судді ретельно підготуватися до власного захисту через невинуватого стислий строк також робить суддю вразливим, що означає порушення частини першої статті 126 Конституції України.

Крім того, неможливість судді, щодо якого триває дисциплінарне провадження, бути почутим, навести свої аргументи і докази, не захищає суддю від необґрунтованих помилок Дисциплінарної палати під час прийняття рішень та свавільності її дій, не узгоджується з доктриною правової (справедливої) процедури, що охоплюється закріпленим у частині першій статті 8 Конституції України принципом верховенства права, а тому не відповідає цій конституційній нормі.

Щодо строків розгляду звернення

Як було зазначено на початку цього подання, розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 193 регламентує строки проведення процедур, спрямованих на скорочення чисельного складу Верховного Суду, а отже, до фактичного звільнення суддів Верховного Суду з їх посад. Цими положеннями передбачено 90-денний термін формування нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, після якого мають розпочатися процедури відбору суддів Верховного Суду.

Існування відповідних законодавчих положень, вочевидь, є об'єктивною передумовою невідкладного та оперативного розгляду цього конституційного подання Конституційним Судом України.

Беручи до уваги наведене, Пленум Верховного Суду висловлює прохання визнати провадження за цим поданням невідкладним та розглянути його в

строки, передбачені частиною третьою статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України».

На підставі викладеного та керуючись статтями 150, 152 Конституції України, статтями 7, 51, 52, 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» та пунктом 5 частини другої статті 36, статтею 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

ПРОСИМО:

1. Відкрити провадження за конституційним поданням Верховного Суду щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 37, частини першої статті 94, пункту 3 частини третьої статті 135 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», пунктів 4, 5, 6, 7, 9, 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», частин другої, третьої та четвертої статті 24, статті 28¹, частини восьмої статті 31, частини першої статті 42, частини третьої статті 47, частини четвертої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

2. Перевірити на відповідність частині першій статті 6, частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, частинам першій, п'ятій, шостій, сьомій статті 126, частині першій, другій статті 131, підпункту 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України частину першу статті 37, частину першу статті 94, пункт 3 частини третьої статті 135 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», пункти 4, 5, 6, 7, 9, 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», частини другу, третю та четверту статті 24, статтю 28¹, частину восьму статті 31, частину першу статті 42, частину третю

статті 47, частину четверту статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та визнати ці положення такими, що не відповідають указаним нормам Конституції України (є неконституційними).

3. Визнати провадження за цим поданням невідкладним та розглянути його у строки, передбачені частиною третьою статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Відомості про представників суб'єкта права на конституційне подання:

- 1) Голова Верховного Суду Данішевська Валентина Іванівна (вул. Пилипа Орлика, 8, м. Київ, тел. (044) 226-23-04);
- 2) Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Смокович Михайло Іванович (вул. Московська, 8, м. Київ, тел. (044) 280-85-62);
- 3) суддя Великої Палати Верховного Суду Анцупова Тетяна Олександрівна (вул. Пилипа Орлика, 8, м. Київ, тел. (044) 253-90-39);
- 4) суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Крат Василь Іванович (пр-т Повітрофлотський, 28, м. Київ, тел. (044) 591-02-42).

Додатки:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду від 15 листопада 2019 року № 15 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 37, частини першої статті 94, пункту 3 частини третьої статті 135 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», пунктів 4, 5, 6, 7, 9, 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», частин другої, третьої та четвертої статті 24, статті 28¹, частин восьмої статті 31, частини першої статті 42, частини третьої статті 47, частини четвертої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» на 1 арк.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 141) (витяг).

3. Закон України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (Голос України, 06.11.2019, № 212) (витяг).

4. Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (Голос України, 16.07.2016, № 132-133) (витяг).

5. Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» (Голос України, 04.01.2017, № 1) (витяг).

6. Закон України від 13 липня 2017 року № 2136- VIII «Про Конституційний Суд України» (Голос України, 02.08.2017, № 141) (витяг).

7. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Офіційний вісник України, 16.04.1998, № 13, стор. 270) (витяг).

8. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) (Голос України, 11.01.2005, № 3).

9. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) (Офіційний вісник України, 22.01.1998, № 1, ст. 25, стор.169, код 4621/1998).

10. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8- рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) (Голос України, 04.11.2005, № 209).

11. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування

пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) (Офіційний вісник України, 21.06.2013, № 44, ст. 1583, стор.121, код 67435/2013).

12. Рішення Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» (Офіційний вісник України, 04.01.2019, № 2, ст. 61, стор.134, код 92760/2018).

13. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) (Урядовий кур'єр, 05.10.2005, № 188).

14. Рішення Конституційного Суду України від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частин другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції»

15. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 жовтня 2011 року у справі «Рисовський проти України» (Заява № 29979/04) (Офіційний вісник України 22.02.2013, № 12, стор. 292, ст. 488).

16. Рішення Європейського суду з прав людини від 17 березня 2011 року у справі «Буров проти України» (Заява № 29979/04) (<https://minjust.gov.ua/>).

17. Рішення Європейського Суду з прав людини від 15 грудня 2011 року у справі «Орлов проти України» (Заява №5842/05) (<https://minjust.gov.ua/>).

18. Рішення Суду Європейського Союзу (Велика Палата) від 5 листопада 2019 року у справі (C-192/18) Європейська комісія проти Республіки Польща щодо невиконання зобов'язань державою-членом (<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1573637989271&uri=CELEX:62018CJ0192>).

19. Спільний проміжний висновок Венеційської комісії та Директорату з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо проекту закону про реформування Верховного Суду Справедливості та прокуратури Республіки Молдова від 14 жовтня 2019 року № 966/2019 ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdf=CDL-AD\(2019\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdf=CDL-AD(2019)020-e)).

20. Висновок Ради Європи щодо процедури добору та призначення суддів до Верховного Суду в Україні, прийнятий в рамках експертної оцінки судової реформи в Україні 2014-2018 рр. та її відповідності стандартам та рекомендаціям Ради Європи (жовтень 2017 – лютий 2018) (<https://rm.coe.int/coe-opinion-competition-sc/168093d89e>).

21. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_1_2001_2001_11_23.pdf).

22. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 року (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38) (витяг).

23. Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201).

24. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя від 1 січня 1983 року (Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.) Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства – К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2015. – 716 с., стор.106-111).

25. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року) (Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства –К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2015. – 716 с., стор. 24-26).

26. Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів, 1997 рік) (Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства –К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2015. – 716 с., стор.115-116).

27. Всесвітня (Універсальна) хартія судді (схвалена Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 року, Тайбей (Тайвань) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63).

28. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам - членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалені Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CM_Rec_2010_12_2010_11_17.pdf).

29. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236).

30. *Київські рекомендації ОБСЄ щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії* (Київ, 23-25 червня 2010 року) (витяг) (<https://www.osce.org/uk/odihr/86319?download=true>) (витяг).

31. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_3_2002_2002_11_19.pdf).

32. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) «Європейські стандарти в сфері судочинства - систематичний огляд» (3 жовтня 2008, СРШ О (2008) 002) (Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства –К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2015. – 716 с., стор. 79-88).

33. Висновок Венеціанської комісії від 26 жовтня 2015 року щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя № 803/2015 (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2015_027_2018_10_26.pdf).

34. Проміжний висновок Венеціанської комісії від 24 липня 2015 року щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя №803/2015 (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_PI_2015_016_2015_07_24.pdf).

35. Висновок № 18(2015) Консультативної ради європейських суддів від 16 жовтня 2015 року «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» (https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf).

36. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_10_2007_2007_11_23.pdf).

37. Спільний висновок Венеційської комісії та Директорату із співпраці Генерального директорату з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 588 / 2010 , ухвалений

на її 84й Пленарній сесії (м. Венеція, 15-16 жовтня 2010 року) (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2010_026_2010_10_18.pdf).

38. Резолюція 1862 (2012) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Функционирование демократических институтов в Украине» от 26 января 2012 года (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a57).

39. Звіт Консультативної ради європейських суддів про ситуацію стосовно судової влади та суддів в державах-членах Ради Європи; оновлена версія № 2 (2015), прийнята в рамках 16-го пленарного засідання КРЄС (м. Лондон, 14-16 жовтня 2015) (<https://rm.coe.int/090000168074744d>).

40. Висновок Венеційської комісії від 20 березня 2007 року щодо законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні № 401/2006 (<https://helsinki.org.ua/articles/vysnovok-schodo-zakonoproektu-pro-sudoustrij-ta-zakonoproektu-pro-status-suddiv-v-ukrajini/>) (витяг).

Голова Верховного Суду

В. Данішевська